

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Віра Євгенівна САФОНОВА,

доктор економічних наук,
директор Центру організації наукової роботи,
завідувач кафедри бізнес-адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Київ),
veronic2009@mail.ru

УДК 330.37

ІННОВАТИКА ТА ІННОВАЦІЙНА ЗДАТНІСТЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ: ЕКОНОМІКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розкриваються основні концепції, теорії інновацій та закони протікання інноваційних процесів. Головну увагу зосереджено на аналізі інноватики та інноваційної здатності системи освіти. Наголошено на необхідності оптимального поєднання ринкових інноваційних механізмів і активної державної підтримки освоєння і поширення базисних інновацій, що визначають конкурентоспроможність країни. Доведено, що багато проблем інноватики можна вирішити, розглядаючи процеси нововведень з погляду їх подвійної спрямованості — еволюційної та інволюційної. Зазначається, що успіх реалізації будь-якого нововведення з позицій сприйнятливості до новації, з одного боку, тісно пов'язаний з інноваційною поведінкою діячів, що є дією, за якої проявляється особистісне ставлення суб'єкта до змін, що відбуваються. Вибір інноваційної поведінки тісно пов'язаний з рівнем інновативності кожного конкретного суб'єкта, схильності його до новаторства, а також з інноваційною здатністю середовища: рівнем готовності до прийняття інновацій, що визначаються сукупністю назрілих проблем і загострених протиріч, породжують елементи хаосу.

Ключові слова: інноватика, інноваційні процеси, інноваційна освіта, теорії інновацій.

Стійкий, життєзберігаючий компонент системи можна розглядати як традиційну освітню діяльність, а знов створену за допомогою творчої діяльності реальність — як інноваційну. Традиції та інновації є взаємодоповнюючими чинниками розвитку: будь-яка інновація, основний зміст якої знаходиться в певній суперечності з існуючою традицією, може виникнути тільки в її надрах.

Вихідна традиція, що породила інновацію, ніколи не залишається незмінною. Залежно від характеру творчих інновацій, вона може або трансформуватися, наповнюючись новим змістом, або розгалужуватися і диференціюватися, породжуючи нову традицію. Інновація народжується внаслідок необхідності подолання проблем, які

стають видимими для розширеної свідомості у процесі пізнання істини. Традиція характеризує прагнення системи до стабільності й репродуктивності в тій самій якості; інновація визначається творчим потенціалом діячів та інноваційною спроможністю середовища діяльності. Об'єднує традиційний і інноваційний аспекти системи загальна мета — формування її міцності й цілісності.

Міцність системи забезпечується стійкою рівновагою двох начал, для чого потрібний відповідний механізм, що забезпечує співмірність творчої ініціативи діяча зі сферою його діяльності, а також розвиток його свідомості та відповідальності за плоди діяльності.

Головна заслуга в розгадках таємниць інноваційної динаміки і побудови основ теорії інновацій у ритмі циклічно-генетичних закономірностей розвитку суспільства належить Ф. Броделю [1], М. Кондратьєву [2; 3], С. Кузнєцу [4], Г. Меншу [5], П. Сорокіну [6], Й. Шумпетеру [7; 8].

Ученими, авторами системної концепції нововведень (О. Ахизер, В. Ільїн [9], М. Лапін [10], Л. Подимова [11], М. Потапшнік [12], А. Пригожин [13], Б. Сазонов [14], В. Сластьонін [10], Ю. Яковець [15]) розглядаються проблеми створення й вживання інновацій у вищій освіті, а також основні характеристики інноваційного процесу, з огляду на те, що нововведення має внутрішню логіку і спрямованість, які визначаються логікою розгортання — від ідеї новації до її використання, а також логікою стосунків між учасниками процесу.

Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються питання інноваційної здатності системи освіти, інноваційної освітньої діяльності як процесу створення і реалізації інноваційних освітніх програм, що перетворюють освітні новації в нові технології навчання і забезпечують зростання інтегральних показників результативності освітньої діяльності.

Мета статті — розкрити концепції, теорії інновацій та основні закони протікання інноваційних процесів. Провести науково-обґрунтований аналіз інноватики та інноваційної здатності системи освіти.

Основним критерієм віднесення діяльності до традиційної або інноваційної є наявність в її структурі або елементів пошуку вирішення протиріч, або новизни. Новизна — це основний результат творчого процесу, властивість і самостійна цінність будь-якого нововведення. Згідно зі словником С. І. Ожегова, новий — “уперше створений або зроблений, такий, що з'явився або виник нещодавно замість колишнього, знову відкритий, що належить до найближчого минулого або до сьогодення, недостатньо знайомий, маловідомий”.

Дослідники концепції нововведень виділяють такі види новизни: абсолютна (принципово невідома новація, відсутність аналогів і прототипів), відносна (місцева, приватна, умовна), псевдоновизна (прагнення зробити не краще, а інакше), дрібні винаходи. У науковій літературі відрізняються поняття “новація” й “інновація”, “нововведення”. Новація — це сам засіб, що володіє певним ступенем новизни, а інновація — процес, що розвивається за своїми закономірностями.

Прийнято вважати, що поняття “нововведення” є українським варіантом англійського слова “innovation” (“введення новизни”). Сучасне тлумачення слова “нововведення” означає процес використання новації, її введення у практику, що вимагає нового рівня реалізаційної влади.

На думку А. І. Пригожина, інновація не просто зміна, а цілеспрямована діяльність, що має свої етапи і стадії [13]. В. А. Сластьонін і Л. С. Подимова розглядають нововведення як “комплексний, цілеспрямований процес створення, поширення і використання новації, метою якого є задоволення потреб та інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін системи і способів забезпечення її ефективності” [11].

Динаміка цих характеристик у часі утворює життєвий цикл нововведень, що складається з певних стадій розвитку. В інноватиці, як вважають В. А. Сластьонін і Л. С. Подимова, поняття життєвого циклу відображає основні етапи реалізації

нововведення. До них можна віднести зародження (усвідомлення потреби і можливості змін), освоєння (впровадження, експеримент, здійснення змін), дифузю (тиражування), рутинізацію (реалізацію у стабільних, постійно функціонуючих елементах). Інноваційна діяльність в усіх сферах життя суспільства має загальні риси і закономірності. Скрізь спочатку визначаються мету змін, потім розробляється новація, яка засвоюється, поширюється і, нарешті, відмирає.

Таким чином, з моменту початку поширення новація набуває нової якості — стає нововведенням (інновацією). На думку дослідників епохальних інновацій, відійшовши нещодавно в історичне минуле, двадцять століття ознаменувалося технологічними переворотами, в основі яких лежали дві хвилі базисних інновацій, ініційованих науковими революціями початку і середини століття.

Ю. В. Яковець як послідовник розвитку теорії інновацій виділяє три значущі етапи в її формуванні і розвитку. Перший етап — формування фундаментальних основ теорії (1910–1930 рр.); другий етап — розвиток і деталізація базових інноваційних ідей попереднього періоду (1940–1960 рр.); третій — новий теоретичний прорив, пов'язаний з освоєнням і поширенням епохальних і базисних інновацій у період постіндустріального суспільства (з середини 1970-х років). У результаті розвитку теорії інновацій сучасні аналітики дійшли висновку, що кожна локальна цивілізація проходить різні стадії свого життєвого циклу; у фазах пожвавлення і підйому вона відрізняється високою інноваційною активністю, у фазах застою і кризи — низькою. В Україні інноваційний прорив 1950–1960-х років поступився місцем консерватизму 1980-х років і технологічної деградації 1990-х років. Послідовні радикальні економічні зміни аж до 2000 року виявилися антиінноваційними і мали руйнівний ефект. Теоретики інноваційних теорій зазначають, що періодичне інноваційне оновлення є загальною закономірністю суспільства загалом і усіх складових його систем зокрема. Проте загальна назва “інновації” об'єднує нововведення, що принципово розрізняються за характером, рівнем новизни, тривалості і своїми наслідками. З огляду на це, існує декілька типів класифікацій інновацій (табл. 1).

Сучасні дослідження впливу глобалізації на траєкторію розвитку цивілізації показують зростання територіальної диференціації інноваційного процесу. Так, група розвинених країн з високим рівнем середнього доходу на душу населення (15 % населення світу) зосереджує у собі основну масу інновацій і високотехнологічних виробництв. Країни з низьким рівнем середнього доходу на душу населення знаходяться, як правило, у стані технологічного застою і не мають достатньої кількості фінансових ресурсів і кваліфікованих кадрів для здійснення базисних інновацій. Внаслідок цього зростає технологічний і економічний розрив між країнами і цивілізаціями.

Сьогодні прибічники української інноваційної школи визнають необхідність оптимального поєднання ринкових інноваційних механізмів і активної державної підтримки освоєння і поширення базисних інновацій, що визначають конкурентоспроможність країни. Саме держава визначає законодавчі правила інноваційного розвитку, формує інноваційний клімат, забезпечує дотримання встановлених норм і правил інноваційної діяльності. На нашу думку, держава передусім повинна здійснювати стратегічно-інноваційну функцію і підтримувати базисні технологічні й економічні інновації, проводити за свій рахунок інновації в неринковій сфері економіки. При цьому рекомендується велику увагу приділяти інноваційному менеджменту і практичним питанням комерціалізації технологій. Процесом комерціалізації прийнято називати процес запровадження нововведення на ринок.

У повсякденній практиці, як правило, ототожнюють поняття “новація”, “нововведення”, “інновація”, що цілком обґрунтовано: нові явища, винаходи, методи або види послуг отримують громадське визнання, тільки при поширенні (комерціалізації), і вже в новому вигляді вони виступають як нововведення (інновації).

Таблиця 1

Типи класифікацій інновацій

Тип класифікації	Типи інновацій	Характеристика інновацій
<i>За видами</i>	Інновації в духовній сфері	Ідеологічні спрямування, релігійне навчання, етичні норми
	Соціально-політичні	Форми організації громадських рухів і політичних партій
	Державно-правові	Форми організації державної влади
	Екологічні	Форми і способи раціонального використання природних ресурсів і їх відтворення
	Економічні	Найбільш ефективні форми організації й управління ресурсами: нові інститути, нові види документів, нові способи управління економічними процесами тощо
	Технологічні	Технологічні устрої та способи виробництва
	Військові й у сфері правопорядку	Способи ведення бойових дій, організації збройних сил і сил правопорядку
<i>За рівнем новизни</i>	Епохальні	Нововведення, що ведуть до глибоких трансформацій тієї або іншої сфери життя суспільства, переходу до нового соціокультурного устрою
	Базисні	Радикальні зміни в технологічній базі, способах організації виробництва і державно-правового ладу
	Покращуючі	Нововведення, які спрямовані на розвиток і модифікацію базисних інновацій, їх розповсюдження в різних сферах
	Мікроінновації	Нововведення, спрямовані на поліпшення окремих параметрів продукції, що виготовляється, технології, що використовується, економічних, соціальних і політичних систем
	Псевдоінновації	Помилкові шляхи людської винахідливості і підприємливості (видимість оновлення)
	Антиінновації	Нововведення, які мають реакційний характер, означають регрес у тій чи іншій сфері людської діяльності
<i>За територіальним полем</i>	Планетарні інновації	Охоплюють усю населену територію планети, глибоко її трансформують
	Локальні (регіональні) інновації	Нововведення, обмежені територією країни, регіону, міста
	Точкові інновації	Нововведення, обмежені рамками однієї організації (підприємства), колективу

Загальновідомо, що перехід від одного етапу до іншого потребує витрат ресурсів (енергії, часу, фінансів). Період часу від зародження ідеї, створення і поширення нововведення до її використання прийнято називати життєвим циклом інновації. З урахуванням послідовності проведення робіт життєвий цикл інновації розглядається як інноваційний процес.

Автори системної концепції нововведень Н. І. Лапін, А. І. Пригожин, Б. В. Сазонов зазначають, що стійкість інноваційного процесу залежить від наявності й функціонування механізмів його самовідтворення. На нашу думку, інноваційні процеси виражають не лише внутрішню логіку новації, але і логіку її взаємодії з довкіллям, тобто співвідношення параметрів дії новації на довкілля, і навпаки, вплив останнього на саму новацію. Наукові дослідження визначили чотири основні закони протікання інноваційних процесів :

1. Закон безповоротної дестабілізації інноваційного середовища.
2. Закон фінальної реалізації інноваційного процесу.

3. Закон стереотипізації інновацій.

4. Закон циклічної повторюваності й поверненості інновацій.

Згідно із законом безповоротної дестабілізації, будь-який інноваційний процес під час реалізації вносить безповоротні зміни в середовище, в якому він здійснюється, тобто попередні традиційні уявлення і стосунки руйнуються, відбувається поляризація думок щодо необхідності нововведення, з'являються його союзники і супротивники. При цьому чим більший творчий потенціал новації, тим ґрунтовніша дестабілізація інноваційного середовища.

Суть закону фінальної реалізації інноваційного процесу полягає в тому, що будь-який інноваційний процес, який виник у результаті пошуку методів і засобів вирішення назрілих протиріч, повинен рано чи пізно (свідомо або стихійно) реалізуватися. Чим життєздатніша новація, тим вища швидкість її реалізації.

Закон стереотипізації інновацій підтверджує факт поступового їх перетворення при послідовній реалізації в стереотип мислення і практичної дії, тобто у традицію.

Закон циклової повторюваності й поверненості інновацій полягає в тому, що в нових умовах зміненого інноваційного середовища реальними є повторення новації або відродження старих форм.

Закономірності інноватики не обмежуються зазначеними законами, але їх розуміння потрібне для усвідомлення динаміки розвитку інноваційних процесів. Як будь-який процес, інноваційна діяльність поліструктурна (різноманітна за своєю структурою). Наприклад, М. М. Потапнік виділяє таку ієрархію структур [12]: діяльнісна (сукупність компонентів діяльності: мотиви, мета, завдання, зміст, форми, методи, результати); суб'єктна (діяльність усіх суб'єктів нововведень); рівнева структура (інноваційна діяльність на різних регіональних і управлінських рівнях); змістовна (міра новизни інноваційних процесів); структура життєвого циклу (поетапність інноваційної діяльності); управлінська (взаємодія чотирьох видів управлінських дій: планування, організації, управління, контролю); організаційна (діагностичний, прогностичний, особисто організаційний, практичний, узагальнюючий, впроваджувальний етапи).

У цьому дослідженні розглядаються передусім інноваційні процеси з погляду їх діяльнісної структури, тобто рівня доцільності. У зв'язку з цим, розвиток динаміки інновацій бачиться таким, що відбувається за зазначеною схемою: задум або мотиви пошуку необхідних нововведень визначаються, з одного боку, проблемами середовища, з іншого — суб'єктивними можливостями діячів; сумірність діячів з середовищем дії виражається загальною метою дій, що визначається об'єктивною необхідністю в інноваціях.

Усвідомлена необхідність формує план дій з реалізації нововведень, успішність якого визначається здатністю задовольняти вимоги середовища (вирішувати протиріччя) і взаємодією суб'єктів інноваційних процесів (рівнем доцільної вольової ініціативи діячів).

У свою чергу, процес реалізації нововведень викликає до життя різноманітні комбінації подій, фактів і можливостей, корелювати які покликаний відповідний мотивам введення інновацій механізм управління. Результатом нововведення можна вважати таку зміну системи, яка здатна деякий час знаходитися в рівноважному, стабільному стані завдяки новому рівню свідомості діячів і відповідному йому стану середовища діяльності.

Однією з найважливіших передумов результативності нововведень є інноваційний потенціал системи, що визначається дослідниками інноватики як здатність створювати, сприймати, реалізовувати новації, а також своєчасно позбавлятися від застарілого, недоцільного. Головним компонентом інноваційного потенціалу є сприйнятливість до нововведень, яка трактується як сприйняття новації і рішення використовувати будь-яке нововведення.

За визначенням Е. Роджерса, процес сприйняття новації поділяється на такі етапи [16]:

1. Ознайомлення з проблемою.
2. Аналіз проблеми.

3. Пошук наявних шляхів її вирішення.
4. Вибір найбільш прийняттого з них.
5. Прийняття наслідків вибору рішення.

Підсумками процесу сприйняття новації, на думку Е. Роджерса, можуть бути: сприйняття і подальше використання новації, повна відмова від новації, сприйняття із подальшою відмовою від новації, відмова від новації з подальшим її сприйняттям.

Таким чином, успіх реалізації будь-якого нововведення з позиції сприйнятливості до новації, з одного боку, тісно пов'язаний з інноваційною поведінкою діячів, що є дією, за якої проявляються особистісне ставлення суб'єкта до змін, що відбуваються. Вибір інноваційної поведінки тісно пов'язаний з рівнем інновативності кожного конкретного суб'єкта, схильності його до новаторства, а також з інноваційною здатністю середовища (рівнем готовності до сприйняття інновацій, що визначаються сукупністю назрілих проблем і загострених протиріч, породжують елементи хаосу). На думку В. В. Льбіна і О. С. Ахизера, в будь-якій системі (середовищі) існують елементи хаосу, невпорядкованості, деструкції, трансформація яких здійснюється через реформаційну та інноваційну діяльність [9].

У кожній культурі є деякий допустимий рівень хаотичності, перевищення якого призводить до дисонансу і різкого зростання напруги. Хаосу завжди протистоїть діяльність, заснована на здатності перетворювати цю ситуацію на зміст свідомості, інтерпретувати її як елемент культури, включати в організаційні відносини. Тому в тих системах, у яких елементи хаосу стримуються й існують у певних рамках, інновації сприймаються негативно або відкидаються. У тих же системах, де присутнє активне прагнення до подолання хаосу, виникає потреба в інноваційних процесах. Призупинення виходу хаотичних елементів за допустимі межі вимагає постійного випередження розвитку творчого потенціалу та індивідуалізованої ініціативи діячів.

Аналіз соціокультурних проблем інноваційної діяльності, проведений В. А. Сластеніним і Л. С. Подимовою [10], виявив відмінність культур з позиції реалізації нововведень за ознакою їх орієнтації на мету або умови, тобто за рівнем доцільності. У культурах, орієнтованих переважно на умови, всі інновації розглядаються як задані зовнішніми силами, навіть якщо вони породжені активністю суб'єкта, тому перевага надається традиційним способам вирішення проблем. І навпаки, для культури, орієнтованої на розвиток мети (духовних цінностей), характерною є активна підтримка інноваційної діяльності.

Автори концепції нововведень підкреслюють, що саме від динамічних характеристик новації залежать і кінцеві її результати — завершеність і ефективність. Завершеність новизни або міра реалізації її потенціалу залежить від того, наскільки успішно протікають усі стадії інноваційного процесу. Критичним моментом є перехід від простого відтворення до розширеного. На практиці цей перехід у багатьох випадках не здійснюється, що зумовлює незавершеність відповідного нововведення й існування багатьох інноваційних проблем. Від завершеності нововведення слід відрізнити його ефективність, тобто вплив реалізованого потенціалу нововведення на різні параметри тієї системи, в якій здійснюється інноваційний процес.

На нашу думку, багато проблем інноватики можна вирішити, розглядаючи процеси нововведень з погляду їх подвійної спрямованості — еволюційної та інволюційної. Основним критерієм виявлення спрямованості інноваційної діяльності, з позиції розвитку мислетворчих здібностей і адекватного рівня їх реалізації (професіоналізму), слід вважати відповідність новації, що вводиться, духовним цінностям, тобто доцільність, що характеризує творчий потенціал нововведення.

До інших критеріїв можна віднести ступінь адекватності методів введення новації усвідомленим духовним цінностям, ефективність функціонування зміненої системи з позиції задоволення ієрархії потреб, що викликали необхідність певної послідовності введення змін, швидкість поширення новації і розширення сфери його застосування. Стійкість інноваційного процесу залежить передусім від правильності реалізації мислетворчого процесу, яка утверджується співмірністю рівня свідомості діяча, який

виражається в його професіоналізмі, зі сферою його діяльності, тобто кожен акт соціалізації, освоєння будь-якої форми реальності є для особистості інноваційним.

Соціальна взаємодія забезпечує актуалізацію інноваційної культури особистості, оскільки поза нею культура є лише потенційною можливістю інноваційної діяльності.

Процес переведення новації в нововведення (інновації) вимагає витрат різних ресурсів, основними з яких є інвестиції і час. В умовах ринку як системи економічних відносин, у рамках якої формуються попит, пропозиція і ціна, основними компонентами інноваційної діяльності є новації, інвестиції і нововведення. Новації формують ринок інновацій, інвестиції — ринок ресурсного забезпечення інновацій, нововведення (інновації) — ринок чистої конкуренції нововведень. Ці три основні компоненти утворюють сферу інноваційної діяльності.

Основним товаром ринку новацій є науковий і науково-технічний результат як продукт інтелектуальної діяльності, на який поширюються авторські й аналогічні права, оформлені відповідно до чинних міжнародних, корпоративних та інших законодавчих і нормативних актів.

Ринок чистої конкуренції нововведень є сукупністю продавців і покупців, що укладають угоди зі схожим товаром у ситуації, коли жоден покупець (чи продавець) не чинить істотного впливу на рівень поточних цін.

Використання поняття “чистої” конкуренції дозволяє відійти від розгляду питань цінової, нецінової, недобросовісної та інших видів боротьби між суб’єктами виробничих відносин за найбільш вигідні сфери застосування капіталу, ринки збуту, джерела ресурсів і результати наукової і науково-технічної діяльності.

При всій різноманітності форм участі організацій на ринку новацій визначальною умовою є обсяг інвестицій як у сферу наукової і науково-технічної діяльності, так і у процес перетворення новацій у нововведення. Обсяг і спрямування потоків інвестиційних ресурсів визначається державною інвестиційною політикою.

Якщо державний апарат консервативний і не підтримує інновації чи проводить антиінноваційну політику, то країна приречена на інноваційну кризу, відставання від загального ритму перетворень.

У період з 2000 по 2005 рік держава фактично відсторонилась від реальної підтримки інноваційного розвитку. У ці роки здійснювалася швидше програма середньострокових реформ, ніж реалізація напрямів соціально-економічного розвитку країни на основі довгострокових інвестиційних проектів. Так, наприклад, саме в цей час були припинені дії бюджету розвитку, скасовані конкурси інвестиційних проектів, зняті пільги для інвестицій та інновацій. І тільки в 2006 році в проекті Закону України “Про стратегію соціально-економічного розвитку України на 2006–2020 роки” було визначено завдання прискореної модернізації, мета якого — перехід до постіндустріального суспільства.

Змістом постіндустріальної модернізації є побудова економіки знань — економіки, що використовує високопродуктивні ресурсозберігаючі й екологічно чисті технології і налаштована на постійне генерування інновацій та інтенсивне самооновлення. Носієм імпульсу змін покликаний стати вітчизняний бізнес. Одним з ключових умов успішної модернізації може стати співпраця бізнесу і державної влади, яка виражається в ідеї національних проектів.

На думку Г. Клейнера та інших представників академічної науки, суспільний розвиток — це зміна інституціональної системи суспільства, наближення її до найсучасніших зразків таких систем, але з урахуванням конкретних особливостей культури населення країни. Таким чином, мета будь-яких перетворень — знаходження динамічного балансу між модернізацією інститутів і традиціями, цінностями й умовами життя конкретного суспільства. При цьому бізнес може виступати як джерело інновацій і розвитку, розкрячення громадської енергії і визволення людського потенціалу. Державно-політичні інститути можуть узяти на себе не менш важливі функції генератора національної ідеї, гаранта стабільності, а також створення сприятливого інноваційного клімату в країні, що забезпечує найкращі умови для освоєння і поширення інновацій

як у державному, так і в приватному секторах економіки. На думку дослідників, до поняття інноваційного клімату повинна входити низка взаємопов'язаних елементів, а саме:

- повне і стабільне законодавство, що враховує специфіку інноваційної діяльності і надає гарантії захисту інтелектуальної власності, прав інноваторів;
- створення економічних преференцій для інноваційної діяльності, спрямованої на реалізацію стратегічних пріоритетів, у вигляді податкових і митних пільг, пільгових кредитів, розвитку венчурного фінансування малого і середнього інноваційного бізнесу;
- розвиток інноваційної інфраструктури, створення інноваційних бізнес-центрів та інкубаторів, технополісів, організація інноваційних виставок, конкурсів, ярмарків;
- організація інвестиційно-технологічної експертизи інвестиційних проєктів і програм, що дозволяє оцінити наявність і рівень інновацій, що містяться в них, і сприятимуть повороту інвестицій до інновацій;
- розвиток інноваційної освіти через систему безперервної професійної освіти;
- розвиток стратегічно-інноваційного мислення у державних службовців, а також надання можливості фахівцям будь-яких напрямів освіти основні поняття і технології інноваційної діяльності.

На думку Л. І. Романкової [17], інноваційна можливість системи освіти проявляється у двох взаємопов'язаних напрямках: по-перше, це здатність установ освіти до формування творчої активності в учнів, їх уміння адаптуватися у світі професійної діяльності, що постійно змінюється; по-друге, здатність системи профосвіти до інноваційного саморозвитку. Інноваційна здатність системи освіти в контексті першого напрямку забезпечується сприйняттям і реалізацією комплексу ідей, умовно названого концепцією інноваційної освіти; у контексті другого напрямку — доцільною інноваційною діяльністю, спрямованою на підтримку освітньої системи у стані ефективного функціонування і розвитку.

Спираючись на аналіз світових тенденцій трансформації постіндустріального суспільства, необхідно визнати, що найважливішим чинником формування і розвитку інноваційної спроможності українського суспільства, збереження місця України у низці провідних країн світу, її міжнародного престижу як країни, що має високий культурний і науково-технологічний потенціал, є модернізація вітчизняної системи вищої і післявузівської освіти з акцентом на розвиток інноваційної освіти.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє резюмувати такі висновки:

В умовах соціально-економічної нестабільності інноваційність суб'єкта обмежується спробами з найменшими витратами пережити важкий період і одночасно стимулюється необхідністю адаптуватися до нових умов, що вимагає від людини вміння передбачати зміни і готовності до несподіванок. Це можливо тільки за умови постійного вдосконалення професіоналізму, який є гарантом соціального й економічного благополуччя. Зміни звичного соціального середовища в умовах нестабільності формують потребу в інноваційній діяльності, що руйнує негативні стереотипи і створює позитивні з метою творчого вирішення професійних проблем. Чим вищий рівень складності завдань, тим частішими є інноваційні прояви, прагнення до подолання норм, створення продуктів і способів роботи, що не співпадають із загальноприйнятими.

Формування творчої індивідуальності неможливе без розвитку діяльної самосвідомості суб'єкта інновацій, тобто без розуміння ним своєї особистої ініціативи як суб'єктивно можливої і суспільно прийнятної основи власного існування, а значить — і без інноваційної професійної освіти.

Мета професійного навчання — отримання індивідуумом знань про те, як найкращим чином реалізувати свої творчі можливості через набуття і розвиток навичок професійної діяльності. Успішність інноваційної діяльності залежить від творчої самореалізації особистості у процесі формування професійної свободи і засвоєння певного рівня культури творення. Отже, можна розглядати професійну освітню діяльність передусім як інноваційну, яка є продуктом свідомої творчості і базується на принципі індивідуалізації ініціативи в її прояві. Процес діяльності закономірний і безперервний

так само, як і процес життя, упродовж якого відбувається смерть старих форм і зародження з них нових.

Реалізація творчого потенціалу шляхом перетворення матеріальних форм (явищ і процесів) також може бути спрямована як на їх збереження, так і на знищення. Вибір напрямку застосування ініціативи залежить від ступеня взаємодії доцільної спрямованості з усвідомленими ідеалами і реальної можливості їх реалізації, що визначається сукупністю невирішених проблем і рівнем індивідуальної (колективної) свідомості.

Рівень свідомості як результат досягнення істини є критерієм, що визначає напрям ініціативи на розширення свідомості — еволюцію або на неусвідомлені дії — інволюцію. При цьому чим більш одухотворена свідомість, тим доцільніший і ефективніший процес творчості; чим тісніша прив'язаність свідомості до матеріальних імпульсів, тим більше звужуються творчі можливості й сильніше проявляються інстинктивні дії.

Цивілізація, яка зосереджена тільки на матеріальному комфорті, стимулює гонитву за матеріальними благами, виснажує джерело духовних можливостей, що прирікає людство на духовне зубожіння, зниження творчого потенціалу, розпад. Цим тенденціям необхідно протиставити всесвітній розвиток мислетворчих здібностей людини, що реалізуються інноваційною діяльністю з еволюційною спрямованістю, що визначається як творча активність, що не захоплена миттєвим інтересом теперішнього моменту, але враховує реальні умови прояву творчої ініціативи і спроможна перетворювати ці умови відповідно до своєї мети.

Особливістю переходу з одного тисячоліття в інше, на нашу думку, є зміна середовища взаємодії (предметно-матеріальне середовище змінюється ідеально-ментальною активністю), що вимагає відповідності освіти інноваційній діяльності постіндустріальної цивілізації. Концепція інноваційної освіти співзвучна тим вимогам, які висуваються до економіки знань. Ця концепція розкриває проблематику активізації творчого потенціалу сфери освіти і розвитку її інноваційних можливостей.

Сама наука про освіту повинна значно розширити свої межі, враховувати освітні цикли і кризи у структурі циклічної динаміки суспільства і життєвих циклах студентів, розвивати економіку освіти як одну з найважливіших галузей, що забезпечують відтворення людського капіталу.

Список використаних джерел

1. *Бродель, Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. [Текст] / Фернан Бродель. — [у 3-х т.]. — К. : Основи, 1988. — Том 3. Час світу. — 631 с.
2. *Кондратьев, Н. Д.* Длинные волны. Научно-технический прогресс и социально-экономическое развитие [Текст] / Н. Д. Кондратьев. — Новосибирск : Наука, 1991. — 250 с.
3. *Кондратьев, Н. Д.* Большие циклы конъюнктуры [Текст] / Н. Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры. — 1925. — Вып. 1. — Т. I. — С. 28–79.
4. *Kuznets, S. S.* Cyclical Fluctuations: Retail and Wholesale Trade, United States, 1919–1925 [Text] / Simon Smith Kuznets. — New York, 1926. — 117 p.
5. *Mensch, G.* Stalemate in Technology: Innovation Overcome the Depression [Text] / G. Mensch. — Cambridge, Mass., 1979. — 276 p.
6. *Сорокин, П.* Человек. Цивилизация. Общество [Текст] / Питирим Сорокин. — М. : Политиздат, 1992. — 543 с.
7. *Шумпетер, Й. А.* Теория экономического развития [Текст] / Йозеф Алоиз Шумпетер. — М. : Мысль, 1982. — 455 с.
8. *Scumpeter, J.* Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process [Text] / Joseph Alois Scumpeter. — N.Y.-L., 1939. — 380 p.
9. *Ильин, В. В.* Реформы и контрреформы в России [Текст] / В. В. Ильин, А. С. Панарин, А. С. Ахиезер ; под ред. В. В. Ильина. — М. : Изд-во МГУ, 1996. — 399 с.
10. *Лапин, Н. И.* Теория и практика инноватики [Текст] : учеб. пособ. / Н. И. Лапин. — М. : Университетская книга; Логос, 2008. — 328 с.
11. *Сластенин, В. А.* Педагогика: инновационная деятельность [Текст] / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. — М. : Магистр, 1997. — 224 с.

12. *Поташиник, М. М.* Структуры инновационного процесса в образовательном учреждении [Текст] / М. М. Поташиник, О. Г. Хомерики // Магистр. — 1994. — № 5. — С. 23–34.
13. *Пригожин, А. И.* Нововведения: стимулы и препятствия, социальные проблемы инноватики [Текст] / А. И. Пригожин. — М. : Политиздат, 1989. — 271 с.
14. *Инновации в общественной сфере* [Текст] / под ред. Б. В. Сазонова // Труды Института системного анализа Российской академии наук. Том 34. — М. : Изд-во ЛКИ, 2008. — 400 с.
15. *Яковец, Ю. В.* Эпохальные инновации XXI века [Текст] / Ю. В. Яковец ; Международный институт Питирима Сорокина — Николая Кондратьева. — М. : Экономика, 2004. — 447 с.
16. *Диффузия инновации* // Основы маркетинга [Электронный ресурс] Навчальні матеріали онлайн. — URL : http://pidruchniki.com/10981205/marketing/diffuziya_innovatsii.
17. *Романкова, Л. И.* Высшая школа: социальные технологии деятельности [Текст] / Л. И. Романкова. — М. : НИИВО, 1999. — 255 с.

Надійшла до редакції 01.12.2014

Сафонова В. Е. Инноватика и инновационная способность системы образования: экономико-теоретический аспект

Раскрываются основные концепции, теории и законы протекания инновационных процессов. Основное внимание уделяется анализу инноватики и инновационной способности системы образования. Акцентировано внимание на необходимости оптимального сочетания рыночных инновационных механизмов и активной государственной поддержки освоения и распространения базисных инноваций, определяющих конкурентоспособность страны. Доказано, что многие проблемы инноватики можно разрешить, рассматривая процессы нововведений с точки зрения их двойной направленности — эволюционной и инволюционной. Отмечается, что успех реализации любого нововведения с позиции восприимчивости к новшеству, с одной стороны, тесно связан с инновационным поведением деятелей, представляющим собой действие, при котором проявляются личностные отношения субъекта к происходящим переменам. Выбор инновационного поведения тесно связан с уровнем инновативности каждого конкретного субъекта, предрасположенности его к новаторству, а также с инновационной способностью среды: уровнем готовности к восприятию инноваций, определяемым совокупностью назревших проблем и обострившихся противоречий, порождающих элементы хаоса.

Ключевые слова: инноватика, инновационные процессы, инновационное образование, теории инноваций.

Safonova, V. Ye. Innovation and Innovative Ability of the Education System: Economic-Theoretical Aspect

The article discloses the basic concepts, theories and laws of innovation processes flow. The main attention is paid to the analysis of innovatics and innovative capacity of the education system. Attention is accented on the need the optimal combination of market innovative mechanisms and active state support for the development and dissemination of basic innovations that define the country's competitiveness. It is proved that many of the problems of innovatics can be resolved by considering the process of innovation in terms of their double direction — evolutionary and involuntional. It is noted that successful implementation of any innovation from the perspective of susceptibility to innovation, on the one hand, is closely related to innovative behavior of leaders, and represents the action in which are manifested personal relationships of the subject to ongoing changes. The choice of innovative behavior is closely related to the level of innovation of each entity, its predisposition for innovation, as well as to the innovative capacity of the environment: by the level of readiness to accept innovation, determined by a combination of urgent problems and aggravated contradictions that generate elements of chaos.

Keywords: innovatics, innovation processes, innovative education, innovation theory.

